

Teoriperspektiver på barndom og betydningen av sosiale strukturer¹

Vegard Johansen

Barndom kan forstås og analyseres med utgangspunkt i ulike perspektiver. I den første delen av artikkelen vil jeg gi en kortfattet presentasjon av sentrale teorier om barn og barndom, blant annet utviklingspsykologi og sosialiseringsteori. Den akademiske øvelsen med å presentere ulike disipliner vil, ut fra plasshensyn, ikke gi noen ”dyp” innsikt eller vise den fulle ”bredden” av tilnærminger, men det å peke på noen hovedretninger har en stor fordel: Det hjelper meg å plassere ”den nye barndomssosiologien” blant andre studier av barndom.

I den andre delen av artikkelen gis hovedtrekkene for den nye barndomssosiologien. Siden den spede begynnelsen på midten av 1980-tallet har det vært en stor økning i antallet forskere som arbeider med ”sosiologiske” problemstillinger om barn og barndom, og det er utviklet en rekke studietilbud ved universiteter og høyskoler i USA og Europa. I dag, som for et tiår siden, er det mulig å peke på fire ulike posisjoner innen barndomssosiologien. Disse posisjoner kan identifiseres ut fra valg av retning

¹ Dette er en oversatt og bearbeidet versjon av min prøveforelesning, holdt 16. januar 2009 ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim. Et sammendrag av avhandlingen min om *Children and Distributive Justice Between Generations: A Comparison of 16 European Countries* finnes på side 106.

langs følgende dimensjoner: ”aktør versus struktur” og ”barndom versus barndommer”.

I den tredje og siste delen presenteres og problematiseres den strukturorienterte forståelsen av barndom. I dagligtale og vitenskapelig diskurs er barndom sett på som en periode i et individs eller en gruppes livssyklus. Den strukturorienterte tilnærmingen utfordrer oss til å se bortfor de personlige livsplaner, de nære aktører for barns utvikling, og de forhold som skiller barn fra hverandre. Ut fra strukturelle termer er det mulig å se barndom som en *permanent samfunnsstruktur* (uten tidsmessig begynnelse og avslutning), hvis trekk er fastlagt av *økonomiske, politiske, sosiale og kulturelle parametere* (som kan identifiseres ved makroorientert samfunnsanalyse), og å forstå barn som *en distinkt samfunnsgruppe* (med særpreg som skiller dem fra andre grupper, eksempelvis voksne). Det å bruke begrepet ”generasjon” i sammenlikninger av vilkårene for barndom, voksendom og alderdom er kommet inn som en teoretisk nyvinning etter århundreskiftet.

”Kjennere” av den nye barndomssosiologien vil se at jeg i det foregående avsnitt har valgt å forbigå en strukturorientert tradisjon som understreker mangfold og ulikheter mellom barn ut fra variabler som klasse, kjønn, etnisk bakgrunn, helse, bosted, funksjonsevne m.m. Jeg vil redegjøre for barn og barndom som sosial konstruksjon. Men ut fra tematikken som var gitt for forelesningen, og mitt teoretiske ståsted, er det nødvendigvis det ”sosialt strukturerte barn” og barn som universell kategori som er fokus, og ikke det ”sosialt konstruerte barn” og dets mangfoldige barndommer.

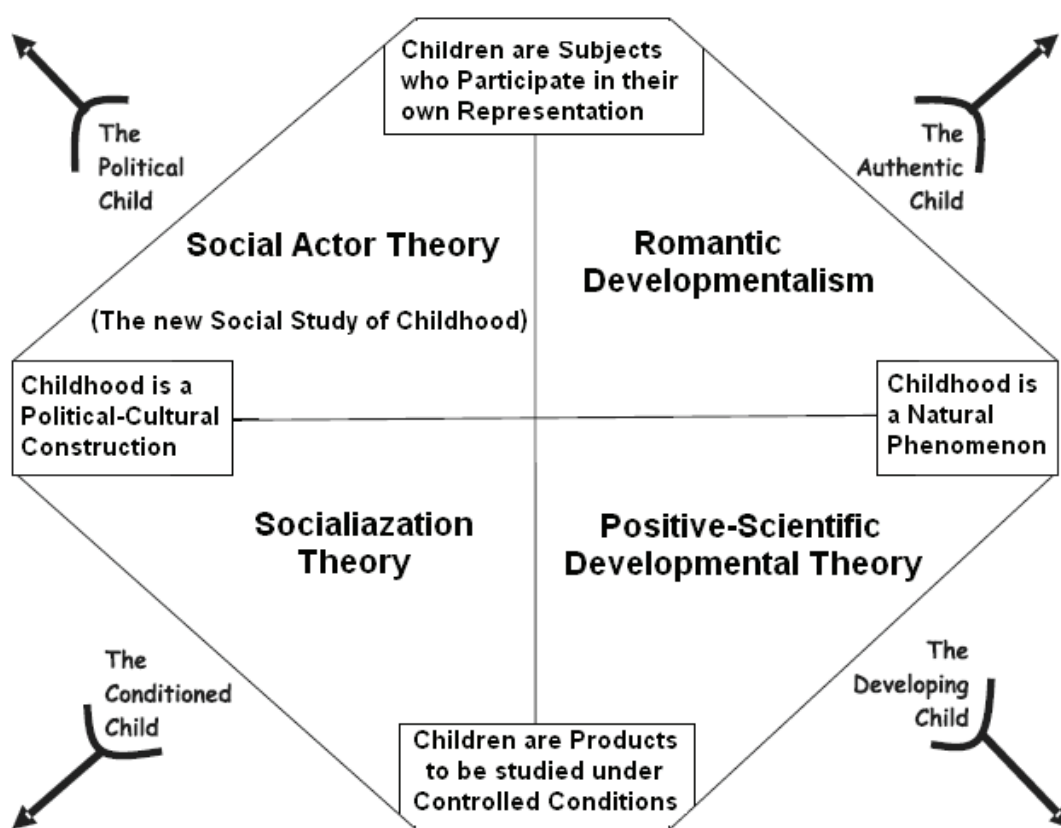
Kartlegging av den moderne barndom

For ett år siden publiserte tidsskriftet *Interdisciplinary History* en artikkel av historikeren Patrick Ryan (2008) med tittelen: ”How ’new’ is the new social studies of childhood?” Artikkelen presenterer ulike tilnærminger til barndom, samt en diskusjon om barndomssosiologien tilfører et paradigmeskift jamført med tradisjonelle teorier.

Det er mye som kunne vært sagt om Ryans argumentasjon, og det å imøtegå denne artikkelens ”kritikk” av barndomssosiologien hadde vært interessant. Samtidig er det viktig å holde fokus, og denne gang skriver jeg om ulike teoretiske perspektiver på barndom. Ut fra en slik målsetting har artikkelen relevans ved at den illustrerer følgende poenger (Ryan 2008):

- Barndomsstudier er et spennende, men samtidig utfordrende og tverrfaglig område.
- Den nye barndomssosiologien kan posisjoneres vis-à-vis konkurrerende eller komplementære perspektiver på barndom.

Jeg er helt enig med Ryan i nødvendigheten med en tverrfaglig tilnærming, og hans dikotomi over fire hovedretninger er interessant. De fundamentale posisjoner er gitt i figur 1.



Figur 1. Et landskap over den moderne barndom.
Kilde: Ryan 2008.

Kvadranten øverst til høyre har benevnelsen *Romantic Developmentalism*. Denne kategorien inkluderer ulike ”romantiske” utviklingsteorier med basis i opplysningstida. Her ses barn som et naturlig fenomen som er noe kvalitativt annet enn voksne, men barn har potensial til å bli rasjonelle og gode borgere ved adekvat læring (Diduck 2003, se også Ryan 2008).

Kvadranten nederst til høyre har benevnelsen *Positive-Scientific Developmental Theory*. Utviklingspsykologi ser på barn som naturlige fenomen og fokuserer på å knytte endringer i atferd og egenskaper til alder (Woolfolk 2004). Stadieteori står sentralt i dette perspektivet.

Kvadranten nederst til venstre har benevnelsen *Socialization Theory*. Her presenteres sosialiseringsteorier som ser barndom som a) konstruert og b) utforsker barn og barndom som et produkt av samfunnet/miljøet (Corsaro 1997).

Med benevnelsen *Social Actor Theory*, kvadranten øverst til venstre, finner vi den nye barndomssosiologien. Denne tilnærmingen viser til en forståelse av barndom som sosialt konstruert og et fokus på å studere barn som aktører. Ryan beklager for øvrig den misledende tittelen, men forsikrer om at *social actor theory* også dekker strukturelle perspektiver.

I det videre arbeidet med å plassere og forklare trekkene for den nye barndomssosiologien vil jeg ta utgangspunkt i de posisjoner som er gitt. Jeg begynner med den høyre siden av modellen, der barn forstås som et "naturlig" fenomen. James mfl. (1998) bruker betegnelsen "før-sosiologiske" modeller. Jeg begynner med de "romantiske" teorier, dvs. forståelser av barn som "uskyldige" eller "onde" eller "uskrevne".

Før-sosiologiske modeller (barn som "naturlig" fenomen)

Den første modellen er *tabula rasa*, den uskrevne tavle. Dette refererer til en antagelse om at mennesker er født uten innebygd forstand eller innhold. I *Some Thoughts Concerning Education* fra slutten av 1600-tallet, diskuterer John Locke (2007) mulighetene for å bygge opp kunnskap gradvis gjennom erfaringer. Locke mener at barn trenger å bli kontrollert og undervist av foreldre og lærere for å bli rasjonelle og rettskafne medlemmer av samfunnet.

I den andre modellen gis forståelsen av *det onde barnet*. I dette bildet forstås barn å ha en sterk vilje, de elsker moro og selvtilfredsstillelse, og slike egosentriske trekk vil komme til uttrykk om ikke barndommen er formet av disiplin, restriksjoner og avstraffelse. Den filosofiske basis for denne barndomsforestillingen er gitt ved Thomas Hobbes' (2008) sitt menneskesyn (iboende egoisme) og hans presentasjon av naturtilstanden (alles kamp mot alle), blant annet diskutert i hovedverket *Leviathan* fra

midten av 1600-tallet. En aktuell allegori er monarkens (foreldrenes) absolute makt over befolkningen (barnet). William Goldings *Lord of the Flies* (1996) er kanskje det fremste litterære eksemplet på de problemer som følger om man ikke demmer opp for barnas latente ondskap. Også i Bibelen finner vi en forestilling om barn som underlagt syndefallets mørke lover.

Den tredje modellen er gitt ved *det uskyldige barnet*. Arkitekten bak denne modellen, Jean-Jacques Rousseau, er kritisk til Lockes tabula rasa og Hobbes' menneskesyn. I romanen *Emile* fra midten av 1700-tallet, argumenterer Rousseau (2007) for at foreldre og lærere er forpliktet til å oppdra og beskytte barn fra samfunnets vold og ondskap. Det uskyldige barn er rent av hjerte, engleaktig og ufordervet av denne verden. Denne ideen har vært viktig frem til dags dato. På 1800-tallet finner vi den tyske pedagog Friedrich Fröbel som grunnla den første barnehage. Fröbel mente barn var gode av natur, og han utviklet prinsipper for lek og læring for barn og viste til at barn har individuelle behov og talenter (Myhre 1972). Det kan også nevnes at tanken om barns uskyld sto sentralt, da Neil Postman i 1982 postulerte at "barndommen var tapt". Postman (1996) hevder at informasjons- og kommunikasjonsteknologi, eksemplifisert ved fjernsynsmediet, ødelegger skillet mellom barne- og voksenverden.

Den fjerde og siste modellen som det ses på i denne seksjonen er *det naturlig utviklede barn*.² Utviklingspsykologi bygger på det syn at barn er naturlige fenomen som går gjennom en modningsprosess ettersom de blir eldre (fra umoden til moden, inkompetent til kompetent, fra evneløs til evnerik). Aldringsprosessen forstås ved stadier som følger hverandre med hensyn til mental og sosial utvikling. Kjente stadieteoretikere er Jean Piaget, Erik Eriksson og Lev Vygotsky. Piaget antar at barn, uavhengig av sosial eller kulturell kontekst, har visse universelle trekk som gjør at modningsprosessen kan forstås i en bestemt rekkefølge og i et bestemt tempo. Han organiserer kognitiv utvikling ut fra fire stadier: sensomotorisk, pre-operasjonell, konkret operasjonell og formell operasjonell (Woolfolk 2004).

Jeg har så langt gjort meg ferdig med den høyre siden av figur 1, og er kommet til kvadranten nede til venstre: sosialiseringsteorier.

² Med dette beveger vi oss fra den øvre til den nedre kvadrant på høyre side av figur 1. Denne kvadranten er gitt benevnelsen *Positive-Scientific Developmental Theory*.

Sosialiseringsteori (barn som passive og sosialt konstruerte)

Sosiologiens tradisjon med å studere hvordan barn tilpasser og internaliserer samfunnet deler et framtidsorientert perspektiv med utviklingspsykologien. Men ved et fokus på betydningen av samfunn/miljø bryter sosialiseringsteori med utviklingspsykologiens antagelse om barns og modningsprosessens universelle trekk. I den tradisjonelle sosiologien ses barnet som noe som er (delvis) atskilt fra samfunnet som må bli ledet og formet, gjennom samfunnets sentrale institusjoner, for å nå sitt potensial eller mål (som er å være fullt ut fungerende medlem av samfunnet når man er blitt voksen).

Prosessen med sosialisering kan forstås på ulike måter (Corsaro 1997). En kjent tilnærming er deterministiske modeller, der barnet spiller en passiv rolle når han/hun internaliserer samfunnets sentrale verdier og regler. Talcott Parsons diskuterte samfunnet som et velfungerende og harmonisk system, der de sentrale institusjoner former barnet (Parsons & Bales 1955). Andre deterministiske modeller (reproduktive) er mindre harmoniske med sitt fokus på konflikt og barns ulike tilgang på ressurser (ibid.).

Introduksjon til den nye barndomssosiologien

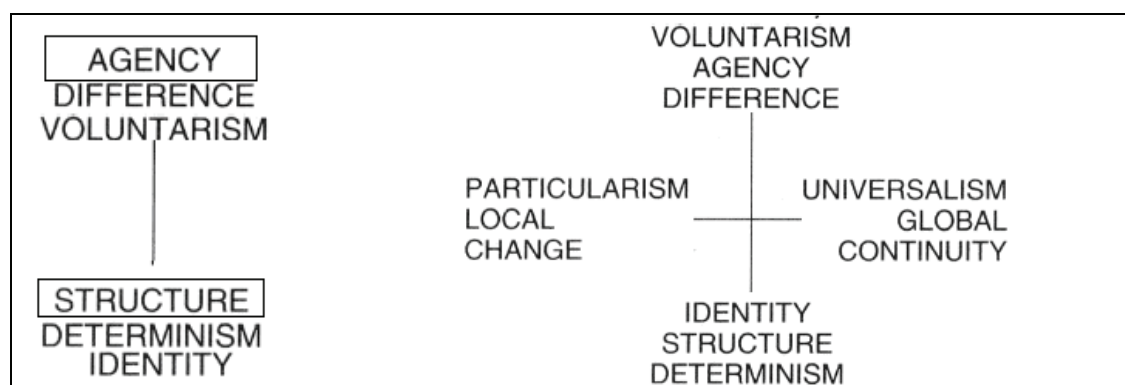
Med dette er jeg kommet frem til den siste kvadranten i figur 1 (Ryan 2008), og det er den nye barndomssosiologien. Denne tilnærmingen innebærer det noen vil kalle en forskyvning og andre vil kalle et brudd/paradigmeskift sammenlignet med sosialiseringsteorier og utviklingspsykologi. Utgangspunktet var at en rekke forskere fra Europa og USA i midten av 1980-årene kritiserte de tradisjonelle barndomsstudiene for et forfeilet fokus. Disse forskerne mente at sosialiseringsteori og utviklingspsykologi burde bli kritisert for å undervurdere barns evner og aktiviteter, for overfokusering på sluttresultatet (barn som fremtidens voksne), og for ikke å se på betydningen av barn og barndom for samfunnet. I den nye barndomssosiologien, som den nye tilnærmingen ble kalt, er barn anerkjent som aktører, barn brukes som "enhet" i analyser av deres liv, og

barndommen er forstått som en kulturell, økonomisk og sosial konstruksjon (Qvortrup mfl. 1994, Corsaro 1997, James mfl. 1998).³

Aktør versus struktur og enhet versus mangfold

I de mange studiene av barn og barndom fra de siste tiårene har ulike teorier og forståelser blitt anvendt. Et særlig interessant kontinuum går mellom strukturorientert og aktørorientert forskning (Olk & Wintersberger 2007). I den strukturelle tilnærmingen er det et fokus på hvordan objektive og eksterne vilkår regulerer individuell atferd og samhandling, mens aktørorientert forskning først og fremst er opptatt av barn som dynamiske og kreative individer. I tillegg har man hatt en pågående debatt om enhet eller mangfold, dvs. de ulike gevinster av å studere "barndom" eller "barndommer".

I figur 2 presenteres ideen om en firedeling av den nye barndomssosiologien ut fra dimensjonene aktør-struktur og enhet-mangfold.



Figur 2. Den nye barndomssosiologiens landskap; "aktør vs struktur" og "enhet vs mangfold".

Kilde: James, Jenks og Prout 1998.

Aktørperspektivet er opptatt av at barn former, så vel som formes, av omgivelsene. Slike studier har demonstrert barns dyktighet, kreativitet og strategier ved å peke på barns kompetanse og bidrag snarere enn å anta at barn er umodne og inkompetente (James mfl. 1998). Aktørorienterte forskere velger ofte kvalitativ metode: Observasjon blir benyttet i studier av

³ Disse tre publikasjonene – Qvortrup mfl. 1994, Corsaro 1997, James, Jenks og Prout 1998 – danner utgangspunktet for de neste seksjonene. I tillegg vil jeg vise til noen nyere akademiske bidrag.

barns samhandling med andre barn og voksne i barnehage, på skolen og i hjemmet; og barn intervjues, individuelt og i grupper, om ulike emner som forbruk, aktiviteter, forholdet til foreldre og deres forståelse av barndommen (Corsaro 1997).

Som motsetning finner vi den *strukturorienterte tilnærmingen*. I strukturorientert forskning foretrekkes ofte kvantitative metoder. Ut fra strukturelle termer er det mulig å se barndom som en permanent samfunnsstruktur uten tidsmessig begynnelse og avslutning. En måte å illustrere dette på er å vise til at selv om alle barn en gang blir voksne så forsvinner ikke barndommen, da nye medlemmer hele tiden kommer til. En annen måte å poengtere dette på er å vise til at barndommens trekk langt på vei er fastlagt av økonomiske, politiske, sosiale, kulturelle og ideologiske parametere som kan identifiseres gjennom makroorientert samfunnsanalyse (Qvortrup 2003). Summen av disse to poengene er følgende: Mens den individuelle barndom kan forstås som en fase som den enkelte går gjennom, definert av evner og anlegg og influert av de som står individet nært, så er den strukturelle barndom definert av parametere som finnes uavhengig av det individuelle barnet. I rom og tid vil disse eksterne omstendigheter kunne være forskjellige – og dette vil gi seg utslag i ulike forståelser av hva barndommen er og hva den innebærer (ibid., Lüscher 2000).

I tillegg til dimensjonen aktør-struktur, så gjengis dimensjonen enhet-mangfold i andre del av figur 2. Denne dimensjonen er utgangspunktet for det siste tiårs tilbakevendende debatt om *barndom* eller *barndommer*: Å tenke på barn som aggregat eller barn som mangfold.

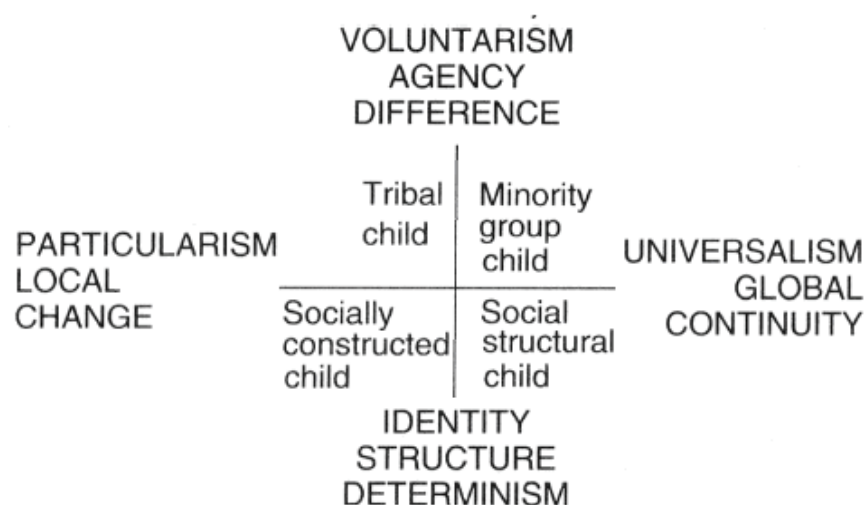
Å forstå barn som en distinkt gruppe involverer å vektlegge det som er felles for alle barn og å være mindre opptatt av ulikhet. Det vil ikke si å neglisjere forskjeller mellom barn, men å "maksimere" det som er likt eller universelt. Et eksempel på det som er likt, er at alle⁴ verdens barn, via FNs barnekonvensjon, har noen sosiale, sivile, økonomiske og politiske rettigheter (Forente Nasjoner 1989). Det er særlig viktig å identifisere de mekanismer som skiller barn fra andre grupper, f.eks. voksne. Forskjeller på tilgang til resurser og privilegier er et slik særpreg. Et annet særpreg er at barn er posisjonert i utdanningssystemet, mens voksne er posisjonert i arbeidsmarkedet. Viktigst er kanskje det at barn utgjør den siste store befolkningsgruppen som er ekskludert fra fullt statsborgerskap (Olk & Wintersberger 2007).

⁴ Bare Somalia og USA har valgt å ikke ratifisere konvensjonen.

I motsetning til forskere som argumenterer for det å se barn som en distinkt gruppe har man forskere som insisterer på at det "alltid" er nødvendig å snakke om barndom i flertall. Disse forskerne vil blant annet peke på hvordan barndom innen en og samme kultur følger andre sosiale inndelinger, som sosial klasse, kjønn, etnisk bakgrunn, helse, bosted eller funksjonsnedsettelse. Det har også blitt argumentert at dette mangfoldet av barndommer blir delvis reflektert gjennom barns egne forståelser av seg selv (James mfl. 1998).

Barndomssosiologiens hovedtilnærminger

Jeg har så langt posisjonert den nye barndomssosiologien vis-à-vis andre relevante perspektiver (sosialisering og utviklingspsykologi), og jeg har kommentert at det innad i den nye barndomssosiologien er viktig å se på dimensjoner som aktør-struktur og enhet-mangfold. Dette er både Qvortrup (1994), Corsaro (1997) og James, Jenks og Prout (1998) opptatt av, og i den sistnevnte boken foreslås fire hovedtilnærminger i barndomssosiologien ut fra dikotomier som aktør-struktur, identitet-ulikhet, lokal-global og kontinuitet-forandring. Disse er barnet som minoritetsgruppe, barnet som sosialt strukturert, barnet som sosialt konstruert, og barnet som stamme. De to førstnevnte er nært beslektet og de sistnevnte er også nært beslektet, mens bevegelser mellom tilnærmingene ellers er sjelden vare.



Figur 3. Den nye barndomssosiologiens fire tilnærminger.
Kilde: James, Jenks og Prout 1998.

Den første tilnærmingen er *det sosialt konstruerte barnet*. Her foreslås det at konseptene barn og barndom ikke har gitte meninger, men er bygd opp gjennom konstituerende praksiser: Barn og barndom er avhengige av de sosiale, politiske og historiske kontekster (James mfl. 1998). Dette er en teknikk som kan belyse den moderne barndommens konstruksjon, samt hvordan barndom konstrueres gjennom historien og i ulike kulturer. Perspektivet viser til at det enkelte barns barndom bygges i samhandlingen med andre voksne og andre barn. Med dette understrekes mangfold, også innen det samme samfunn. Utdanningssystemet vil f.eks. virke inn på barndommen til alle de barn som det berører, og samtidig er den enkeltes barndoms omstendigheter avhengig av forhold som foreldrenes tilgang på ressurser o.l.

Den andre tilnærmingen er *stammebarnet*. Dette perspektivet fokuserer på at barndom er mangfoldig, at barn er autonome, og at det er viktig å inkludere barns eget perspektiv (lytte til deres synspunkt og observere deres handlinger). Forskere innen retningen er opptatt av å gi en forståelse av barns barndommer (childhoods) (Mayall 1994). Barns sosiale handlinger er strukturerte, og disse handlingene foregår innen et "system" som kan avdekkes ved forskning.

Den tredje tilnærmingen er *barnet som minoritetsgruppe*. Barndommen er ut fra denne diskursen sett som en universell kategori med lav status i forhold til rettigheter og egenskaper. Studier av minoritetsbarnet fokuserer på hvordan barn er ekskludert fra samfunnets politiske, økonomiske og sosiale institusjoner. Der klassisk sosiologi så på sosial klasse, diskuteres den moderne sosiologien ulikheter ut fra kjønn, etnisk bakgrunn, seksualitet, alder og fysiske og mentale evner. Med "minoritetsbarnet" rettes oppmerksomheten mot at også barndommens rettigheter og forpliktelser innsnevres av paternalistiske sosiale ideologier.

Endelig er vi fremme ved *det sosialt strukturerte barn*. Denne tilnærmingen forstår barndommen som en fast bestanddel i alle samfunn i tid og rom, dvs. den er en permanent form. Tross sin permanens, er barndommen dynamisk over tid; medlemmene skiftes ut og økonomiske, politiske, sosiale og kulturelle omstendigheter påvirker ved å ha ulikt innhold opp gjennom historien. Ved makroanalyse kan en studere barndommens strukturelle endringer over tid, og man kan også sammenligne mellom kulturer.

Som det fremgår av figur 3, så peker det sosialt strukturerte barn på det universelle og det globale, på gjenkjennelighet og generalisering. Tilnærmingen viser til at barn har noen universelle kjennetegn, særlig gjelder dette barn innen et gitt definert område (økonomisk, tid eller rom). Per-

spektivet vektlegger at barn kan studeres som gruppe i sammenlikning med andre grupper som korresponderer til dem. Det følger derfor at barnet har samme status som forskningsobjekt som voksne.

I det siste tiåret har det å bruke begrepet "generasjon" i sammenligninger av vilkårene for barndom, voksendom og alderdom kommet inn som en teoretisk nyvinning. Analyse av generasjon på samfunnsnivå, som det her siktes til, refererer til ulike fenomener som "samtidige" (alle mennesker som er i live), "brede grupper av jevnaldrende" (unge og gamle), kohorter (alle som er født på omtrent samme tid), eller "jevnaldrende som deler en sosial posisjon" (Ryder 1965, Abrams 1970, Thomson 1996, Lüscher 2000). Man kan skille mellom definisjoner med basis i tid og struktur, og fra den nye barndomssosiologien foreslås en strukturell forståelse av generasjon. Her identifiseres de tre generasjonsgruppene barndom, voksendom og alderdom via sine respektive sosiale posisjoner, og forskerne har særlig vært opptatt av den "generasjonelle arbeidsdeling": I moderne samfunn er barndommens hovedaktivitet utdanning; voksendommen er tiden for betalt arbeid, og i alderdommen er man pensjonist (Qvortrup 2003, Wintersberger 2005).⁵

Betydningen av sosiale strukturer

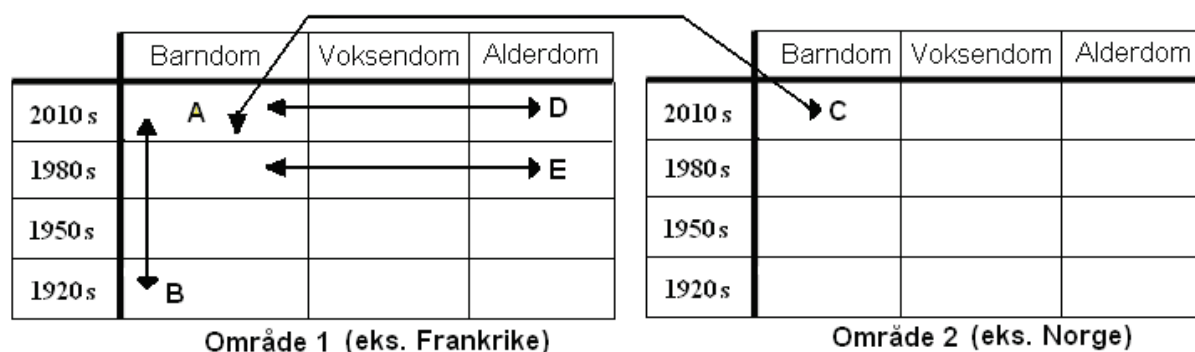
Først vil jeg nevne at ulike tilnærminger vil gi ulike fortolkninger, og at valg av tilnærming kan ha avgjørende betydning for de konklusjoner som trekkes. Ofte vil imidlertid de spørsmål man kan stille være ulike fra en tilnærming til en annen, og da vil det ofte være vanskelig å sammenligne svarene som gis. Det er således viktig å understreke at for å gi en best mulig forståelse av barndom og barns hverdag er det nødvendig med et mangfold av perspektiver både teoretisk og metodisk. Hvis en så spør om verdien og betydningen av å velge en tilnærming som *det sosialt strukturerte barn*, så er svaret følgende: Man diskuterer sosiale strukturer ut fra en for-

⁵ I stedet for "generasjon" er det noen som foretrekker begreper relatert til alder (aldersklasse, relativ aldersstatus og aldersgruppe). I empiriske orienterte studier kan dette være en fordel, da man er nødt til å skille ut fra alder. Men teoretisk er generasjon klart å foretrekke sammenlignet med alder: Generasjon peker på en delt posisjon i samfunnet og tar høyde for at samfunn endres, mens aldersinndelinger fort blir kunstig presise for teoretiske og historiske diskusjoner av barn og barndom. For eksempel, å snakke om barndom ut fra obligatorisk utdanning vil gjøre barndommen lengre enn for hundre år siden (fra 14 til 18 år), mens det å snakke om barndom ut fra stemmerett vil gjøre barndom kortere (fra 21 til 17 år). Se Johansen 2009 for en lengre diskusjon.

ventning om at denne tilnærmingen vil gi en type innsikt som ikke er godt nok dekket av andre perspektiver.

Jeg skal avslutte artikkelen med å si noe om hvilke forskningsspørsmål som er særlig relevante å stille ved en strukturell tilnærming, og derigjennom hvilken innsikt en strukturell tilnærming kan gi. Dette innebærer også å kommentere analysens styrker og svakheter.

For å hjelpe til i den påfølgende presentasjonen brukes figur 4. Den ser på forbindelser mellom barndom, voksendom og alderdom i historisk tid (30-årsintervaller) og rom (økonomisk, geografisk eller sosialt definerte områder). Figuren illustrerer at barndom, voksendom og alderdom er perioder for den enkelte person (de som var barn på 1980-tallet er voksne i 2010), men også at kategoriene er sosiale strukturer som kan observeres empirisk i ulike tidsperioder og i ulike kulturer. Ved hjelp av bokstaver og piler vises det til mulighetene for ulike sammenlikninger.



Figur 4: Modell av generasjonsrelasjoner i tid og rom.

Kilde: Utviklet fra Qvortrup 2003.

Bokstav A: Hva karakteriserer barndommen i en gitt tid og et gitt rom?

Bokstav A viser til muligheten for å identifisere hvordan økonomiske, politiske, sosiale og kulturelle parametere setter sitt preg på barndommen. En slik makroorientert samfunnsanalyse gir muligheter til å slå fast trender i alle barns liv innen et gitt område (tid og rom). I det internasjonale prosjektet *Childhood as a social phenomenon* fra slutten av 1980-tallet, samlet man inn statistikk om barn i Europa. Data inkluderte inntekt, rikdom, offentlige overføringer, fødselsrater, sosial mobilitet m.m. På bakgrunn av komparative analyser ble det konkretisert trekk for alle involverte land, som f.eks. de tre I-ene (Qvortrup mfl. 1994):

- Institusjonalisering: Barn tilbringer mer og mer tid i skole, barnehage og SFO.
- Individualisering: Barn blir i økende grad betraktet som individer (og ikke en del av familien), og det tas høyde for det individuelle og det personlige (barns ulike interesser, evner og lyster).
- Individuering: Barn ses som en rekke individer som må behandles likt (både ut fra demokratiske og byråkratiske hensyn).

Den analytiske svakheten ved å analysere barn som en gruppe ligger i det at man setter til side interne forskjeller og at man ikke er ”nok” bevisste på det at barn lever ulike liv.⁶ Et annet problem ved slike makroorienterte analyser er at det ikke alltid er mulig å skille ut barn som en egen gruppe, dvs. at man ikke kan benytte barn som analyseenhet. Et utmerket eksempel er tilgjengelig statistikk om offentlige overføringer til barn og deres familie, da det i sosialpolitikken er familien som er enheten (mor eller begge foreldre står som mottakere).

Pil B. Hvordan endres barndom over tid?

Ved makroanalyse kan man studere barndommens strukturelle endringer over tid. En ofte brukt illustrasjon er de endringer som den industrielle revolusjonen førte med seg: For barna er det f.eks. snakk om et økt fokus på barn i vitenskapen, endrede familiestrukturer, en demokratisk endring og en overgang fra manuelt til mentalt arbeid (og med dette en overgang fra å være ansett som økonomisk nyttige til å bli emosjonelt uvurderlige for foreldrene (Zelizer 1985)).

Pil B viser muligheten for å diskutere barndommens kontinuitet og forandring gjennom en sammenlikning av 1920-tallets barndom og dagens barndom. I et kommende essay av Qvortrup (2009) illustreres historiske sammenlikninger ved eksempelet Frankrike. Sammenliknet med dagens franske barndom, så kjennetegnes barndommen for 100 år siden av flere søsken, høyere barnedødelighet og dårligere helse, lavere teknologisk nivå, kortere utdanning og mer barnearbeid, og færre skilsmisser osv.

⁶ I en analyse av den vestlige, moderne barndommens økonomiske posisjon sammenliknet med voksendom og alderdom vil vi f.eks. miste informasjon om materielle ulikheter mellom barn ut fra trekk ved deres foreldre. I en analyse av den vestlige, moderne generasjonelle arbeidsdelingen vil vi stå i fare for å neglisjere betydningen av at mange ungdommer er i inntektsgivende deltidsarbeid og bidrar med arbeid i hjemmet, da barns hovedaktivitet er utdanning.

Pil C. Hvilke forskjeller og likheter er det mellom barndommer på tvers av samfunn?

På samme måte som man kan foreta makroanalyse ut fra tid, så kan man studere barndommens strukturer på tvers av samfunn. Vi kan f.eks. sammenligne barns velferd innen I-land vis-à-vis U-land og vi kan sammenligne barns velferd innen klyngen av I-land. Valg av analysenivå vil ha avgjørende betydning for resultatene: I et globalt perspektiv vil klyngen av I-land vise fellestrekk på ulike velferdsindikatorer komparert med U-land, mens en analyse av bare I-land nødvendigvis vil avsløre forskjeller også innad i klyngen av rike land. I figur 4 illustreres sammenlikninger mellom land (Frankrike og Norge).

Kritiske merknader knyttet til sammenlikninger på tvers av samfunn er delvis begrunnet i ideologi og delvis ut fra datautfordringer. I forhold til første punkt kan det ses som problematisk hvis det å vurdere barndommens omstendigheter på tvers av nasjoner/kulturer bidrar til å danne en "gullstandard". I forhold til det andre punkt er mangel på sammenlignbar statistikk på tvers av land ganske vanlig, og dersom det finnes komparative internasjonale data er disse "gamle" og mindre relevante for å gi et innblikk i dagens situasjon.

Pilene D og E: Hvordan er barndommen posisjonert vis-à-vis voksendommen og alderdommen?

Pilene D og E illustrerer mulighetene for å sammenligne barndom, voksendom og alderdom på samme (historiske) tid, samt å gjennomføre sammenligninger av generasjonsrelasjoner ut fra historisk tid. Det er legitimt å spørre om materielle ulikheter mellom barn og andre grupper som de korresponderer til: I flere tiår har Eurostat og OECD produsert data om barn, voksne og eldres økonomiske posisjon, og sammenligninger av vilkår for barndom, voksendom og alderdom er også teoretisert (Preston 1984, Thomson 1996, Qvortrup 2003).

Utgangspunktet for å analysere sosiale og materielle forskjeller ut fra et strukturelt generasjonsperspektiv er antagelsen om at barndom, voksendom og alderdom relaterer til og samhandler med hverandre på ulike måter ved ulike historiske og sosiale omstendigheter. Barn, voksne og eldre er, i prinsippet, utsatt for de samme eksterne parameterne, men disse parameternes påvirkning kan avvike mellom de tre gruppene, enten positivt eller negativt.

Utfordringer knyttet til sammenligninger av barn, voksne og eldre er knyttet til data og til ideologi. I forhold til sistnevnte kan det anføres at det

er problematisk å splitte barn fra foreldre, da det nødvendigvis er foreldrenes posisjon som bestemmer barnas sosiale og materielle velferd. Det kan også hevdes at man i slike sammenligninger nødvendigvis går glipp av materielle overføringer mellom gruppene innad i familien (besteforeldre som gir penger til barn og barnebarn eller voksne som støtter sine gamle foreldre økonomisk). I forhold til data er det en utfordring at man ofte ikke har mulighet til å sammenligne mellom de tre gruppene (som f.eks. i sosialpolitikken hvor det bare er relevant å sammenligne overføringer til eldre og til barnefamilier) eller at data ikke er særlig robuste (som f.eks. i inntektsstatistikken der valg av ekvivalensskala og sentrale inntektskomponenter har stor innvirkning på bildet som gis når man sammenligner ulike aldersgruppers posisjon).⁷

Avsluttende merknader

Denne artikkelen har gitt et overblikk over noen grunnleggende perspektiver på barn og barndom og diskutert betydningen av sosiale strukturer. Måten å gjøre dette på har vært ved å plassere *den nye barndomssosiologien* vis-à-vis andre forståelser av barn og barndom, for så å plassere *det sosialt strukturerte barn* vis-à-vis de andre hovedtilnærminger i den nye barndomssosiologien, og til sist diskutere hvilke innsikter et fokus på sosiale strukturer gir og som ikke dekkes av andre perspektiver.

Det å skrive kort om mangfoldet av perspektiver uten å bli overfladisk er en utfordring. De resymé som gis av de konkurrerende eller komplementære perspektiver til det sosialt strukturerte barn, utenfor og innad i den nye barndomssosiologien, tar for seg det allmenngyldige eller typiske ved det enkelte fagområde/perspektiv. Samtidig som det er de fundamentale prinsipper og antagelser som vektlegges så har jeg forsøkt å ikke gjøre presentasjonen ”for enkel”.

En relatert utfordring til det å skrive kort om mange perspektiver er det å presentere forbindelser mellom dem. Sammenhenger og skillelinjer er illustrert ved figur 1 og figur 3. Førstnevnte figur systematiserer en fire-

⁷ I min avhandling (Johansen 2009) er valget av ekvivalensskala den såkalte EU-skalaen, mens sparing og aktiva er ekskludert fra inntektskonseptet. Disse ”valgene” påvirker posisjonen til de eldre på en negativ måte (høye fattigdomsrater og lav medianinntekt) og posisjonen til barn på en positiv måte (lave fattigdomsrater og høy medianinntekt). Dette gjør at jeg først og fremst fokuserer på sammenligninger mellom land og i mindre grad sammenligner situasjonen for de tre gruppene innad i landene.

deling av grunnleggende forståelser av barndom der det å anerkjenne barn som aktører og å forstå barndommen som en sosial konstruksjon er trekk som posisjonerer den nye barndomssosiologien vis-à-vis sosialiseringsteori, utviklingspsykologi og opplysningstidas forståelser. Sistnevnte figur presenterer ulike tilnærminger i barndomssosiologien, der det å forstå barn som en distinkt samfunnsgruppe og barndom som en permanent samfunnsstruktur er trekk som posisjonerer det sosialt strukturerte barn vis-à-vis minoritetsbarnet, stammebarnet og det sosialt konstruerte barnet.

I siste del av artikkelen har jeg gitt et overblikk over de vesentlige forskningsspørsmål av relevans for en strukturorientert forskning. I denne avsluttende presentasjonen pekes det på noen styrker og svakheter ved gjennomføring av empiriske analyser av de enkelte forskningsspørsmål.

Litteratur

- Abrams, P. 1970. Rites de passage: The conflict of generations in industrial society. *Journal of Contemporary History* 5: 175–90.
- Corsaro, W. 1997. *The Sociology of Childhood*. London: Sage.
- Diduck, A. 2003. *Law's Families*. Cambridge: Cambridge University Press .
- Forente Nasjoner. 1989. *The Convention on the Rights of the Child*. Adopted by the General Assembly of the United Nations on 20th November 1989.
- Golding, W. 1996. *Lord of the Flies*. London: Faber and Faber.
- Hobbes, T. 2008. *Leviathan*. Cosimo Inc.
- James, A., Jenks, C. & Prout, A. 1998. *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Johansen, V. 2009. *Children and Distributive Justice Between Generations: A Comparison of 16 European Countries*. Doktoravhandling 2009: 10. Trondheim: NTNU.
- Locke, J. 2007. *Some Thoughts Concerning Education*. NuVision Publications.
- Lüscher, K. 2000. Ambivalence: A key concept for the study of intergenerational relations. I: S. Trnka, red. *Family Issues Between Gender and Generations – Seminar report*. Luxembourg: Official Publications of the European Communities.
- Mayall, B., red. 1994. *Children's Childhoods: Observed and Experienced*. London: Falmer.
- Myhre, R. 1972. *Pedagogisk idehistorie*. Oslo: Fabritius forlag.
- Olk, T. & Wintersberger, H. 2007. Welfare states and generational order. I: H. Wintersberger, Alanen, L., Olk, T., & Qvortrup, J., red. *Childhood, Generational Order and the Welfare State: Exploring Children's Social and Economic Welfare*. Odense: University Press of Southern Denmark: 59–83.
- Parsons, T. & Bales, R. 1955. *Family, Socialization and Interaction Process*. New York: The Free Press.
- Postman, N. 1996. *The Disappearance of Childhood*. Random House.
- Preston, S. 1984. Children and the elderly: Divergent paths for America's dependents. *Demography* 21 (4): 435–57.

- Qvortrup, J. 2003. Barndom i et sociologisk generationsperspektiv. Notat (123–03). University of Aarhus. Aarhus: Centre for Cultural Research.
- Qvortrup, J. 2009. Childhood as a structural form. I: J. Qvortrup, Corsaro, W. & Honig, M.-S. The Palgrave Handbook of Childhood Studies. Palgrave Macmillan. Under utgivelse.
- Qvortrup, J. Bardy, M., Sgritta, G. & Wintersberger, H. 1994. *Childhood Matters – Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot: Avebury.
- Rousseau, J.-J. 2007. *Emile, or on Education*. Nuvision Publications.
- Ryan, P. J. 2008. How new is the “new” social studies of childhood? The myth of a paradigm shift. *Journal of Interdisciplinary History* 38 (4): 553–576.
- Ryder, N. 1965. The cohort as a concept in the study of social change. *American Sociological Review* 30 (6): 843–61.
- Thomson, D. 1996. Justice between generations and the plight of children. I: H. Wintersberger, red. *Children on the Way From Marginality Towards Citizenship. Childhood Policies: Conceptual and Practical Issues*. Wien: European Centre for Social Welfare Policy and Research.
- Wintersberger, H. 2005. Work, welfare and generational order: Towards a political economy of childhood. I: Qvortrup, J., red. *Studies in Modern Childhood: Society, Agency, Culture*. Basingstoke/New York: Palgrave Macmillan: 201–20.
- Woolfolk, A. 2004. *Pedagogisk psykologi*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Zelizer, V. 1985. *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. Princeton University Press.

Vegard Johansen
Østlandsforskning
Torggata 32
NO-2317 Hamar, Norge
e-post: vj@ostforsk.no